

ARCHÍV ÚSTAVU PAMÄTI NÁRODA

Okresná správa ZNB Oddelenie Štátnej bezpečnosti Humenné 1980 – 1983

Čiastkový inventár

Spracoval: Mgr. P. Mikle
Bratislava 2015

ÚVOD

Predkladaný čiastkový inventár sprístupňuje materiály archívneho fondu Okresnej správy Zboru národnej bezpečnosti Oddelenia Štátnej bezpečnosti Humenné. Predkladajú sa materiály dokumentujúce činnosť tejto zložky Štátnej bezpečnosti v rokoch 1980 – 1983.

Zložky Štátnej bezpečnosti v okresoch patrili k najnižším organizačným jednotkám zabezpečujúcim výkon štátnej bezpečnosti na území Slovenska. Jednotná štruktúra štátobezpečnostných zložiek v okresoch sa začala vytvárať už koncom 40. rokov. Od roku 1948 sa formovala v okresoch¹ sieť veliteľstiev oddielov ŠtB a oddielov ŠtB, ktorá bola vo väčšine prípadov totožná s okresným usporiadaním štátnej správy. Veliteľstvá oddielov ŠtB sa zriaďovali v okresoch vzdialenejších od krajského mesta a ich primárnou úlohou bolo koordinovať prácu niekoľkých oddielov ŠtB. V niektorých prípadoch pôsobili oddiely ŠtB aj na teritóriu menšom ako okres, teda obvod. Oddiely ŠtB nahradili v roku 1952 oddelenia ŠtB, ktoré boli súčasťou krajských správ ŠtB. V januári 1954 sa krajské správy ŠtB včlenili do novovzniknutých krajských správ Ministerstva vnútra a zložky ŠtB v okresoch sa stali súčasťou okresných oddelení krajských správ Ministerstva vnútra (ďalej len MV). Ďalšia reorganizácia zložiek MV a ŠtB prebehla v súvislosti so zmenou územnej organizácie štátu v roku 1960². Nové administratívne členenie prinieslo praktické zníženie počtu krajov a okresov. Mnohé okresné oddelenia MV boli zrušené a ich kompetencie prevzali tie OO MV, do ktorých územného obvodu spadali sídelné miesta zrušených oddelení. V roku 1966 sa krajské správy MV pretransformovali do krajských správ ZNB. Jedným z výkonných útvarov krajských správ Zboru národnej bezpečnosti boli aj správy ŠtB, ktorých organickou súčasťou ostali oddelenia a skupiny ŠtB v okresoch. Tento stav trval až do roku 1977, kedy prebehla jedna z najväčších reorganizácií Štátnej bezpečnosti na úrovni okresov. V snahe zefektívniť

¹ Od 01.01.1949 bolo na území Slovenska na základe Zákona č. 150/1948 Zb. zriadených 6 krajov, v ktorých sa zákonom SNR č. 14/1949 vytvorilo 79 okresov.

² Na základe Zákona č. 36/1960 Zb. sa na území Slovenska k 01.08.1960 zriadili 3 kraje s 33 okresmi.

akcieschopnosť ZNB a jej systém riadenia, boli rozkazom ministra vnútra ČSSR č. 8/1977 zriadené okresné správy ZNB.

Okresná správa ZNB bola územným útvarom zabezpečujúcim jednotný výkon služby zložiek Verejnej a Štátnej bezpečnosti na území okresu a bola riadená krajskou správou ZNB. Úlohou okresnej správy bolo zvýšiť kvalitu riadenia a koordinácie zložiek ZNB na území okresu, zlepšiť informovanosť straníckych orgánov o bezpečnostnej situácii a upevniť spoluprácu ZNB so štátnymi a hospodárskymi organizáciami v okrese a to hlavne pri ochrane majetku a verejného poriadku. Okresná správa ZNB sa členila na dva útvary a to funkčné a výkonné. K výkonným útvarom patrilo okrem zložiek Verejnej bezpečnosti a zložiek pasov a víz aj oddelenie Štátnej bezpečnosti.

Na čele oddelenia ŠtB stál náčelník. Oddelenie ŠtB zabezpečovalo vo vymedzenom rozsahu kontrarozviednu činnosť na úseku boja proti vonkajšiemu nepriateľovi, v oblasti vnútorného spravodajstva a ochrany ekonomiky s prihliadnutím na špecifické problémy daného okresu. Okresné oddelenia ŠtB boli zrušené spolu s ostatnými zložkami štátnej bezpečnosti k 15. februáru 1990.

Z hľadiska záujmu Štátnej bezpečnosti sa na území okresu Humenné nachádzalo niekoľko hospodársky dôležitých objektov priemyselnej a technickej výroby, významné objekty vojenského charakteru ako aj široká základňa nábožensky založeného obyvateľstva.

Po línii vonkajšieho protivníka sa na Oddelení ŠtB Humenné riešila najmä problematika ochrany vojenských objektov ako bol vojenský útvar Humenné a vojenský výcvikový priestor Valaškovce, o ktorý prejavovali zvýšený záujem zahraničné spravodajské služby. Ďalšie úlohy vyplývali z prítomnosti štátnych hraníc s PLR a ZSSR na území okresu³. Problematiku ochrany vojenských objektov a štátnych hraníc zabezpečovali príslušníci pracujúci po línii I. odboru aj prostredníctvom agentúrnej siete⁴ a v súčinnosti s orgánmi Vojenskej

³ V okrese Humenné sa nachádzalo tzv. *Trojmedzie*, teda geografický bod, kde sa stretávajú hranice troch geografických celkov na rovnakej úrovni, napríklad štátov.

⁴ Na základe Komplexnej kontroly na OS ZNB O ŠtB Humenné, vykonanej v októbri 1983, bolo po línii I. odboru evidovaných v okrese 8 tajných spolupracovníkov, 16 dôverníkov, 1 kandidát tajnej spolupráce a 1 konšpiračný

kontrarozvedky a Oddelením Ochrany štátnych hraníc⁵. Výkon všetkých uvedených opatrení kontrarozviedneho charakteru po línii I. odboru na Oddelení ŠtB Humenné bol značne sťažený pre slabé personálne obsadenie. V rokoch 1980 – 1983 zastávala funkciu *operatívneho pracovníka* iba jedna osoba⁶.

Po línii II. odboru, teda vnútorného spravodajstva, bola činnosť oddelenia ovplyvňovaná najmä veľkým počtom nábožensky založeného obyvateľstva v okrese Humenné, záujmom verejnosti o Laický apoštolát, sektu Svedkov Jehovových a tiež nelegálnu distribúciu náboženskej literatúry. Sledovaní boli aj duchovní jednotlivých cirkví⁷. Okrem dozoru nad cirkevnými záležitosťami sa oddelenie zaujímal aj o sledovanie⁸ členov bývalých politických strán a predstaviteľov pravicových opozičných síl, zdravotníctva, kultúry a tzv. závadovej mládeže či antisocialistických síl⁹.

Činnosť príslušníkov po línii III. odboru, teda ochrany ekonomiky, zahŕňala kontrolu vyčlenených priemyselných objektov v okrese, najmä sledovanie

byt. IN: Archív ÚPN, fond: OS ZNB Oddelenie ŠtB Humenné, inv. č.: 12, Čiastkový protokol z komplexnej kontroly na O ŠtB Humenné v dňoch 8.6.1983 – 10.6.1983.

⁵ Spoločne boli vykonávané akcie „STOP“ a „PASCA“, zamerané na kontrolu vízových cudzincov a diplomatických pracovníkov pri prejazdoch civilným príťahlým priestorom a vojenskými výcvikovými priestormi.

⁶ Na uvedenom pracovisku OS ZNB bol systematizovaný stav príslušníkov 1+1+5, teda 1 náčelník oddelenia, 1 referentka spisov a 5 operatívnych pracovníkov. IN: Archív ÚPN, fond: OS ZNB Oddelenie ŠtB Humenné, inv. č.: 12, Výsledný protokol z komplexnej previerky na O ŠtB Humenné v dňoch 8.6.1983 – 10.6.1983.

⁷ V okrese Humenné sa nachádzalo 15 farností s 18 rím. kat. duchovnými. Gréckokatolícka cirkev bola zastúpená v 3 farnostiach so 17 duchovnými. IN: Archív ÚPN, fond: OS ZNB Oddelenie ŠtB Humenné, inv. č.: 10, Ročný vykonávací plán O ŠtB Humenné po línii I., II. a III. odboru na rok 1982.

⁸ Na základe Komplexnej kontroly na OS ZNB O ŠtB Humenné, vykonanej v októbri 1983, bolo po línii II. odboru evidovaných v okrese 13 tajných spolupracovníkov, 25 dôverníkov, 4 kandidáti tajnej spolupráce a 1 konšpiračný byt. IN: Archív ÚPN, fond: OS ZNB Oddelenie ŠtB Humenné, inv. č.: 12, Čiastkový protokol z komplexnej kontroly na O ŠtB Humenné v dňoch 8.6.1983 – 10.6.1983.

⁹ Evidované osoby podľa NMV ČSSR č. 21/1978 – „Smernice pre evidenciu osôb ohrozujúcich vnútorný poriadok a bezpečnosť štátu.“ Podľa vyššie uvedenej smernice čl. 6 písmeno a/ až g/ sa do tejto kategórie zaradili osoby zamerané proti socialistickému zriadeniu. Evidencia zahŕňala široké spektrum osôb angažovaných v bývalých politických stranách a osobnosti verejného, kultúrneho a náboženského života pred rokom 1948. Týmto osobám boli udelené kategórie nebezpečnosti I. – IV., pričom osoby zaradené do kategórie I. a II. museli byť rozpracované v príslušných zväzkoch. IN: Archív ÚPN, fond: Zbierka rozkazov a nariadení, Vestník FMV ČSSR č. 21 z roku 1978.

prichádzajúcich vízových cudzincov, resp. obchodných zástupcov zahraničných firiem obchodujúcich so sledovanými podnikmi. Ich úlohou bolo zabrániť úniku utajovaných skutočností zo sledovaných podnikov a predchádzať vzniku mimoriadnych udalostí. V okrese Humenné bolo celkovo vyčlenených 9 takýchto objektov. Patрили medzi ne napr. VIHORLAT Snina n. p. so špecializovanou vojenskou výrobou¹⁰, CHEMLON, CHEMKOSTAV a Mäsopriemysel Humenné n. p.. K problematikám riešeným po línii III. odboru patrili aj Spoje a Doprava, či už vnútroštátna, ako napríklad Železničné depo Humenné, ale i Medzinárodná kamiónová doprava a colnice. Na monitorovanie a kontrolu vyššie spomenutých odvetví bola potrebná početná agentúrna sieť¹¹.

Sprístupňovaný archívny materiál z činnosti Oddelenia ŠtB Humenné pochádza rokov 1980 až 1983. Zachované materiály prevzal Archív Ústavu pamäti národa od Slovenskej informačnej služby v rokoch 2004 – 2005. Boli súčasťou spisového materiálu pôvodne určeného na skartáciu. Dokumenty boli prevzaté v zlom fyzickom stave. Išlo o neusporiadaný materiál sčasti takmer v rozsype. Za takéhoto stavu sme najskôr pristúpili k rozčleneniu materiálu do jednotlivých fondov a následne k jeho vnútornému usporiadaniu.

Uvedená registratúra Oddelenia ŠtB Humenné mala pred spracovaním rozsah cca 0,2 bm dokumentov. Išlo predovšetkým o spisový materiál charakteru prísne tajné doplnený registratúrnymi pomôckami. Pri usporadúvaní materiálu a tvorbe štruktúry fondu sme sa snažili zrekonštruovať a rešpektovať pôvodnú spisovú manipuláciu u pôvodcu. V každom roku sa viedol osobitne podací denník pre prísne tajné a osobitne podací denník pre tajné a obyčajné spisy. Následne bol spisový materiál manipulovaný po ročníkoch, v rámci nich bol uložený podľa čísel z podacieho protokolu. V registratúre Oddelenia ŠtB Humenné, ktorú Archív ÚPN

¹⁰ V uvedenom podniku prebiehala špecializovaná vojenská výroba vojenského programu DANA – Samohybná húfnica Vz. 77. IN: Archív ÚPN, fond: OS ZNB Oddelenie ŠtB Humenné, inv. č.: 12, Výsledný protokol z komplexnej previerky na O ŠtB Humenné v dňoch 8.6.1983 – 10.6.1983.

¹¹ Na základe Komplexnej kontroly na OS ZNB O ŠtB Humenné, vykonanej v októbri 1983, bolo po línii III. odboru vedených v okrese 19 tajných spolupracovníkov, 40 dôverníkov, 3 kandidáti tajnej spolupráce, 1 konšpiračný byt a 1 prepožičaný byt. IN: Archív ÚPN, fond: OS ZNB Oddelenie ŠtB Humenné, inv. č.: 12, Čiastkový protokol z komplexnej kontroly na O ŠtB Humenné v dňoch 8.6.1983 – 10.6.1983.

prebral, sa zachovali iba spisy prísne tajné. Táto štruktúra zostala zachovaná aj s ohľadom na dobrú využiteľnosť podacích protokolov, ktoré boli vedené veľmi starostlivo a je v nich zaznamenaný celý pohyb spisu až po jeho uloženie, resp. zničenie.

Vnútorne usporiadanie fondu je nasledovné:

I REGISTRATÚRNE POMÔCKY

I/A Pomocné knihy

II SPISOVÉ MATERIÁLY

II/A Spisy prísne tajné (PT)

Pod signatúrou I sú uložené registratúrne pomôcky. Túto skupinu tvoria podacie protokoly, uložené v poradí prísne tajné (PT) a tajné a obyčajné (T+O). Vzhľadom na pôvodný stav registratúry, v ktorej sa zachovali iba spisy s označením PT, sú podacie protokoly tajných a obyčajných spisov vhodným doplnením informácií o spôsobe fungovania Oddelenia ŠtB Humenné. Inventárnu jednotku tvorí jednotlivo každá pomocná kniha.

Signatúra II obsahuje spisové materiály výhradne v kategórii PT. Inventárnou jednotkou je jeden ročník spisov, ktoré sú uložené podľa čísel pridelených z podacieho protokolu. Tieto čísla sú uvedené v zátvorke za registrom.

Sprístupnený inventár je časovo vymedzený rokmi 1980 – 1983. Písomnosti dokumentujúce činnosť Oddelenia ŠtB Humenné pred rokom 1980 sú sprístupnené vo forme archívnej pomôcky uloženej v Archíve ÚPN.¹²

¹² LONGAUEROVÁ, E.: *Krajská správa ZNB Správa ŠtB Košice a útvary ŠtB vo Východoslovenskom kraji - II. diel, 1. časť*, Spišské Podhradie 1985.

Materiál Oddelenia ŠtB Humenné obsahuje 12 inventárnych jednotiek a je uložený v 2 archívnych krabiciach.

ARCHÍV
ÚPN

I REGISTRATÚRNE POMÔCKY

I/A Pomocné knihy

Inv. č.	Obsah	Rok	Kr. č.
1	Podací protokol PT	1980	1
2	Podací protokol PT	1981	1
3	Podací protokol PT	1982	1
4	Podací protokol PT	1983	1
5	Podací protokol T+O	1980	2
6	Podací protokol T+O	1981	2
7	Podací protokol T+O	1982	2
8	Podací protokol T+O	1983	2

II. SPISOVÝ MATERIÁL

II/A Spisy prísne tajné (PT)

Inv. č.	Obsah	Rok	Kr. č.
9	Správa o plnení hlavných úloh a výsledkov po línii I. odboru za rok 1980 (161); Ročný vykonávací plán O ŠtB Humenné po línii I., II. a III. odboru na rok 1981 (307); Správa o plnení hlavných úloh a výsledkov po línii II. odboru za rok 1980 (345); Správa o plnení hlavných úloh a výsledkov po línii III. odboru za rok 1980 (346).	1980	2
10	Materiály určené k archivovaniu – odovzdanie (243); Ročný vykonávací plán O ŠtB Humenné po línii I., II. a III. odboru na rok 1982 (467); Správa o plnení hlavných úloh z RVP v roku 1981 (477); Stručné zhodnotenie plnenia plánovaných úloh po línii I. odboru v roku 1981 (480).	1981	2
11	Vyhodnotenie RVP na úseku ŠtB a oddelenia pasov a víz (495); Hlavné úlohy do RVP na rok 1983 (496); Ročný vykonávací plán O ŠtB Humenné po línii I., II. a III. odboru na rok 1983 (563); Správa o plnení hlavných úloh a výsledkoch po línii III. odboru za rok 1982 (579).	1982	2
12	Čiastkový protokol z komplexnej kontroly na O ŠtB Humenné v dňoch 8.6.1983 – 10.6.1983 (343); Záznam z komplexnej kontroly na Odbore pasov a víz OS ZNB Humenné (551); Výsledný protokol z komplexnej preverky na O ŠtB Humenné v dňoch 8.6.1983 – 10.6.1983 (605); Čiastkový protokol z komplexnej kontroly na O ŠtB Humenné po línii I. odboru S ŠtB Košice (606); Vykonávací plán O ŠtB Humenné po línii I., II. a III. odboru na rok 1984 (634).	1983	2

ZOZNAM SKRATIEK:

ČSSR – Československá socialistická republika

FMV – federálne ministerstvo vnútra

KS ZNB – krajská správa ZNB

n. p. – národný podnik

NMV – nariadenie ministra vnútra

O – obyčajné

O ŠtB – oddelenie ŠtB

OO MV – Okresné oddelenie ministerstva vnútra

OS ZNB – okresná správa ZNB

PLR – Poľská ľudová republika

PT – prisne tajné

RVP – ročný vykonávací plán

SNR – Slovenská národná rada

ŠtB – Štátna bezpečnosť

T – tajné

ÚPN – Archív Ústavu pamäti národa

ZNB – Zbor národnej bezpečnosti

ZSSR – Zväz sovietskych socialistických republík